

Korset och Kronan

Nr 123/2022

Jesus säger: Håll fast vid
det du har så att ingen
kommer och tar din krona
(Upp. 3:11)

S:t Martin och Svenska kyrkan (10)

Först några fakta om vår kyrkas första kyrkoherde, teol. dr. *Tom G. A. Hardt*. Hans initialer "G. A." brukar alltid sättas ut för han att inte skall förväxlas med en annan känd person, sinologen Tom Hart.

Från wikipedia:

Tom Gunnar Arvid Hardt,

född 19 juli 1934 i Oskars församling, Stockholm, död 28 juni 1998 på Öddö i Tjärnö socken i Bohuslän (skriven i Kungsholms församling i Stockholm), var en svensk teolog.

Efter studentexamen vid Östra real i Stockholm 1953 blev Hardt fil. kand. vid Stockholms högskola 1956 och teol. kand. vid Uppsala universitet. År 1971 blev han teologie doktor på en avhandling om Luthers nattvardsteologi, *Venerabilis et adorabilis eucharistia*, som blev mycket uppmärksammat och översattes till tyska.

Kyrkblad för S:t Martins och S:t Petri församlingar, Evangelisk-Lutherska Kyrkan i Sverige. Red. Sten Rydh.
Nr 123, 28 okt. 2022.

Ordet om korset är en
dårskap för dem som går
förlorade, men för oss som
blir frälsta är det en Guds
kraft (1 Kor. 1:18)

Den gode herden
leder sina får (Joh. 10)

En populär sammanfattning utkom i boken *Om altarets sakrament* (1973, 2 uppl 2009), som snabbt översattes till tyska och finska och Hardt vann internationellt erkännande som expert på Luthers teologi.

År 1961 utträdde Tom Hardt ur Svenska kyrkan och bildade tillsammans med några likasinnade det fristående samfundet Evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige, i vilken han samtidigt prästvigdes. Han var därefter och till sin död kyrkoherde i S:t Martins församling i Stockholm.

Han kom tidigt i kontakt med den kände tyske teologen Hermann Sasse och stod i likhet med denne främmande för all allmänprotestantism och såg i den lutherska sakramentsläran med dess realism en sanning som han inte fann förhandlingsbar.

För en bredare allmänhet blev han känd när hans församling vann ett mål vid

Europadomstolen mot den svenska regeringen rörande föräldrarätten och konfessionell religionsundervisning för församlingens barn. Ärendet har han beskrivit i boken *S:t Martin och draken*.

Han översatte mycket litteratur till svenska från andra språk, och en del av hans egen produktion har översatts till andra språk. Hans bibliografi omfattar cirka 400 poster.

https://sv.wikipedia.org/wiki/Tom_G.A._Hardt

* * *

Nu ”*S:t Martin och Svenska kyrkan*” (10).

Missourisynoden efter 1930

Vi lämnar nu Wisconsinssynodens inre utveckling och Wauwatosateologin och betraktar händelserna i stort inom Missourisynoden och hela Synodal-konferensen efter 1930. Eftersom de stora teologerna C.F.W. Walther, Franz Pieper och andra framstående teologer i Missouri spelat en sådan avgörande roll inom den konfessionella lutherdomen långt in i vår tid har också utvecklingen inom den amerikanska lutherdomen på 1900-talet och senare kommit att påverka lutherska kyrkor runtom i världen.

Vi kan jämföra detta med utvecklingen efter reformationen. Sedan Luther med kraft vänt tillbaka till den bibliska, apostoliska läran byggdes den lutherska kyrkan upp på denna klippgrund. Varken den katolska eller den reformerta kyrkan kunde rubba lutherdomens bibliska kyrka så länge den stod fast på Skriftens grund. Men sedan kom pietismen, som inifrån underminerade den lutherska ortodoxin. Om pietisterna bara hade pekat på vissa missbruk och försökt rätta till dem hade pietismen framstått som en god och from biblisk rörelse. Men som t.ex. den sachsiska teologen *Valentin Ernst Löscher* (1673-1749) har visat, kom pietismen på en rad grundläggande punkter att urholka den bibliska läran. Tyvärr är detta inte så känt

eftersom det var pietisterna som själva i huvudsak kom att skriva kyrkohistorien.

När sedan rationalismen trängde in med kraft på 1700-talet stod inte längre den lutherska kyrkan fast. En stor mängd präster och biskopar kom att anamma rationalismens nedbrytande budskap, vilket direkt ledde in i bibelkritiken och den nedbrytande universitetsteologin på 1800-talet.

Parallellen med Missouri

Walther och Pieper gick verkligen på allvar tillbaka till både reformationen och urkyrkan. Under tiden 1840-1930 var detta en levande verklighet inom Missourisynoden och dess systerkyrkor. Bibelns budskap stod i centrum både i teologin och i församlingarna och den yttre missionen. ”Sion vid Mississippi” stod som ett kraftfullt fort emot vågen av rationalism och nyteologi. Men precis som pietismen urholkade ortodoxin hände det efter Franz Piepers död (1931) att Missouri steg för steg ändrade riktning. Det började med att man började kompromissa med läran om kyrkogemenskapen i sin önskan att komma närmare övriga lutherska synoder i Amerika. Ett antal blivande teologer kom också att studera i Europa och även vid liberala universitet i Amerika och tog där till sig en ”friare syn”. Många varnande röster hördes, men utvecklingen gick mot att synodens seminarium i St. Louis öppnades mer och mer för den historisk-kritiska bibelsynen. Vi har tidigare sett hur det gick i Sverige inom EFS när man lät professor *Adolf Kolmodin* föra fram sin bibelkritik och Bibeltrogna Vänner ledda av *Axel B. Svensson* protesterade.

Inre stridigheter

På 1940-talet hade interna stridigheter på allvar börjat rasa, särskilt efter andra världskrigets slut. Flera teologer inom Missouri ville ”modernisera synoden”. Professor *Kurt Marquart* (1934-2006) skriver

om detta i sin bok *"Anatomy of an Explosion"*:

”Bland de första offentliga symptomen på att den nylutherska historisk-kritiska smittan hade nått Missourisynoden var en publikation utgiven på Concordia Publishing House år 1950. Den hette *"Från Luther till Kierkegaard"* och var skriven av den unge, intellektuelle *Jaroslav Pelikan*. Med stark tillit till de rådande lärovindarna förklarade boken att den lutherska kyrkan hade kommit in på ett felaktigt filosofiskt spår redan genom Chemnitz och Konkordieformeln. Vidare menade Pelikan att den tyske filosofen Immanuel Kant hade förstört grunderna för den lutherska ortodoxin och att lutherdomen nu behövde en ny filosofi, nämligen Kierkegaards, när han säger: 'Bara det är sant som är sant för mig'.

En sådan glidande trend kom nu att dominera en ny generation teologer inom Missourisynoden, vilka betonade bredden snarare än djupet. Lutherdomens äldre ståtliga och ärevärdiga lärobyggnad sågs inte längre inifrån utan endast från de högljudda fiendernas perspektiv. Därför förstod man den inte längre. Yttre, ytliga skador trodde man var svaghet och kollaps i själva byggnaden. Därför blev det gamla byggnadsverket med dess många oregelbundenheter helt osentimentalt föremål för bulldozrar, som banade väg för strömlinjeformade 'nutida' gräsligheter à la Barth, Aulén och Tillich.” (Joel Pless, *Cancer at the Concordia*, 2018, s. 28).

Många konservativa präster och lekmän protesterade kraftigt mot utvecklingen. Wisconsin-synoden och den Evangelisk-Lutherska Synoden (ELS) kritiserade sin stora systerkyrka upprepade gånger, men ingenting hjälpte. Surdegen inom Missouri verkade mer och mer, och till sist bröt både ELS och Wisconsin med Missouri. Många konservativa präster och församlingar

lämnade också Missouri och bildade fristående lutherska kyrkor.

Inom Missouri fortsatte den negativa utvecklingen. Den ledde till ett formligt inbördeskrig under 1970-talet. Den unge prästen *Herman Otten* (1933-2019) protesterade offentligt genom att ge ut en veckotidning (*Lutheran News*, senare *Christian News*) där han utförligt och modigt publicerade exakt vad de liberala teologerna lärde och vad de konfessionella kritikerna skrev däremot. Han attackerade också synodens ledning skarpt och kom så själv att med sin församling bli isolerad. Otten offentliggjorde vad hans egna lärare på seminariet i St. Louis verkligen lärde. Han angrep på punkt efter punkt deras falska läror. Dessa professorer hade tidigare i tysthet fått undervisa i den nya teologin. Det hade visserligen redan på 1930-talet funnits protester, men dessa hade inte lyckats nå ut tillräckligt för att driva ut den falska lärans surdeg som smygande kommit in.

Större protester blev det dock år 1944 när en modernistisk skrift, *"Statement of the 44"*, publicerades. Den var undertecknad av fyrtiofyra personer, bl.a. fem fakultetsmedlemmar (Pless, s. 19). Denna händelse utgjorde ett tydligt bevis på att synoden nu var delad. Om majoriteten vid denna tid hade agerat i enlighet med Skriftens klara befallningar om att bryta med villolärarna hade Missourisynoden säkert kunnat bevara sin ortodoxi. Men så skedde tyvärr inte.

När president *J.A.O. Preus* (1920-94) blev vald år 1969 fick synoden en klart konservativ ledare. Han fick från en av professorerna rapporter om att majoriteten (45 stycken!) av de 50 professorerna vid fakulteten i St. Louis var liberala. Följden blev att president Preus ingrep med sådan kraft att de liberala under professor *John Tietjen* lämnade fakulteten tillsammans med många studenter och bildade ett

”seminarium i exil” (det s.k. ”*Seminex*” år 1974). Till sist ledde striderna till att *Seminex* och många andra liberaler lämnade synoden.

Många trodde då att slaget var vunnet och att Missouri kommit tillbaka till den äldre tidens rena och klara lära. Men det har tydligt visat sig att så inte var fallet. Man kan säga att nuvarande Missouri visserligen i förhållande till Svenska kyrkan och Kyrkornas Världsråd är en mycket konservativ luthersk kyrka. Men för betraktare som är insatta i förhållandena står det klart att Missouri inom sig accepterar grupper som öppet förnekar den bibliska sanningen.

Tom Hardts ställning

När Tom Hardt hade lämnat Svenska kyrkan och S:t Martins församling grundats år 1961 hade Hardt många lärosamtal med teologer inom Missouri-synoden och andra konfessionellt lutherska kyrkor. Han hade nära kontakt med professor *Wilhelm Oesch* i Oberursel, den tyska lutherska frikyrkans fakultet. Hardt följde de sammanslagningar som år 1972 ledde till bildandet av Selsbständige Evangelisch-Lutherische Kirche (SELK) i Tyskland. Men Hardt ansåg att denna var teologiskt oklar. Han kritiserade framför allt deras syn på kyrkogemenskapen. I personliga samtal meddelade Tom Hardt mig att han där saknade den teologiska klarhet och fasthet som han endast fann hos vissa amerikanska lutherska teologer.

Hardt skrev vid denna tid upprepade gånger i *Christian News*, där han också analyserade det teologiska och kyrkliga förfallet inom Svenska kyrkan. Detta skall senare presenteras i denna artikelserie.

Tom Hardt hade också kontakt med *Wisconsinsynoden*, som stod fast i synen på Bibelns ofelbarhet och som bröt med Missouri-synoden på grund av dess villfarelse.

Wisconsin och ELS hade efter Missouris nedgång och fall trätt fram som ortodoxins försvarare. Men tyvärr stod inte heller Wisconsin helt och hållet fast vid den äldre, bibliska synen på kyrkogemenskapen. Man accepterade att det är rätt att stå kvar i gemenskap med en kyrka som tolererar villfarelse inom sig, *så länge man anser att det finns hopp* om att villolärarna ska ändra sig. Denna nya syn infördes i Wisconsin framför allt av professor *Carl Lawrenz* (1980-1989), Mequon, som ett försök att rättfärdiga att Wisconsin så många år stod kvar i gemenskap med Missouri, trots att man klart konstaterat att Missouri försvarade falsk lära.

När Wisconsin gjorde denna förändring protesterade många präster och församlingar inom Wisconsin-synoden och kyrkan ”*Church of the Lutheran Confession*” (CLC) bildades 1960. Den fick medlemmar både från sådana som protesterade mot villfarelserna inom Missouri men också mot Wisconsin-s förändrade syn.

Man publicerade då inom CLC en skrift, ”*Concerning Church Fellowship*” (1961), som klart återger den bibliska, lutherska läran om kyrkogemenskapen. Skriften översattes och utgavs av *Evangelisk-lutherska kyrkan i Sverige* och *Tom Hardt*, och denna utgivning är gott ett exempel på S:t Martins ställning inom den internationella lutherdomen. Tom Hardt värdjade öppet till fler konfessionella kyrkor att anta denna utförliga och klart bibliska bekännelse om kyrkogemenskapen. Så vitt jag vet har det tyvärr inte skett. Låt mig vara personlig:

Efter min prästvigning år 1973 blev jag en av dem som grundade *Lutherska Bekännelsekyrkan* (1974). Vi ingick efter en tid kyrkogemenskap med Wisconsin-synoden. Jag fick då per brev några skrifter från CLC-kyrkan och började på allvar studera denna lärofråga. Jag besökte Wisconsin-synoden år 1974 och samtalande med alla professorerna där och fick en klar

bild av hur man ställde sig i grundläggande lärofrågor. Jag besökte också vid flera tillfällen SELK och andra konfessionellt lutherska kyrkor i Tyskland och Frankrike. Jag märkte då att vissa kyrkor stod kvar i kyrkogemenskap med Missouri trots att de *samtidigt* (!) stod i gemenskap med Wisconsin, vilken ju hade brutit med Missouri på grund av dess uppenbara villoläror. Hur gick detta ihop? Hur kunde man stå i en sådan ”triangel”-gemenskap?

Jag vände mig till professor *Siegbert W. Becker*, som jag under längre tid lärt känna och hade mycket kontakt med. Han förklarade att frågan om *när man bryter kontakten med en falsk kyrka* kan bedömas olika av olika kyrkor. De europeiska kyrkorna som stod kvar i triangelgemenskapen med både Wisconsin och Missouri hade ännu inte *gett upp hoppet* om att Missouri skulle ändra sig.

Det var alltså inte längre fråga om några objektiva kriterier utan om ett rent subjektivt ställningstagande. Jag fann vid närmare studium att denna inställning hos wisconsinerna var ohållbar. Jag tog också upp frågan vid lärosamtal med professor Carl Lawrenz våren 1976. Jag hade då noga studerat den tidigare nämnda CLC-skriften som jag fann klart biblisk. Jag frågade Lawrenz hur han ställde sig till denna skrift – som han mycket väl kände till – men han vägrade blankt att diskutera den. Han ville endast diskutera frågan utifrån sin egen synods lärodokument.

Följden blev att jag protesterade mot Wisconsinens synods lära om kyrkogemenskapen. Den surdeg som verkade inom Missouri redan på 1930-talet verkar tyvärr också inom Wisconsin idag. Detta har också blivit uppenbart inom andra lärofrågor.

Nattvardsfrågan

Detta gäller framför allt i fråga om nattvardsläran. Där hävdade *Tom Hardt* och *S:t Martin* med eftertryck den bibliska

och lutherska läran att Kristi kropp och blod blir närvarande i samma stund som instiftelseorden läses, medan Wisconsin avvisar detta. Tyvärr råder stora skillnader även inom de konfessionellt lutherska kyrkorna i denna viktiga fråga.

Flera enskilda teologer inom amerikansk lutherdom har dock lärt detsamma som Luther, Chemnitz, Tom Hardt m.fl. i fråga om nattvarden, t.ex. *Bjarne W. Teigen* (1909-2004), som skrivit en ypperlig bok om Martin Chemnitz' nattvardslära (*The Lord's Supper in the Theology of Martin Chemnitz, 1986*). Teigen visar där att både Luther, Konkordieboken och Chemnitz lär att Kristi kropp och blod är närvarande under hela nattvardshandlingen från konsekrationen till och med utdelandet, ätandet och drickandet. Han avvisar också den s.k. *filippismen* (Melanchtons avvikelser från Luther). Tyvärr har filippismen kommit in bland många konfessionellt lutherska kyrkor i vår tid, vilket utgör ett stort hinder för en sann, biblisk kyrkogemenskap.

Den klart lutherska synen hade också den framstående amerikanske teologen *Charles P. Krauth* (1823-1883) i sitt fina verk om den lutherska reformationen och dess teologi (*The Conservative Reformation and its Theology, 1872*). Inom ELS (den s.k. lilla norska synoden) som Teigen tillhörde hade många samma uppfattning som Krauth.

Vi skall senare se hur konflikten mellan Tom Hardt och Wisconsinensynoden utvecklade sig i samband med att *Lutherska Bekännelsekyrkan* (LBK) bildades i Sverige år 1974. De frågor som då blev anledning till konflikt var just lärorna om kyrkogemenskapen och nattvarden. Dessa frågor blev också brännande i förhållande till Svenska kyrkan, där vitt skilda uppfattningar fanns.

Avgörande för Tom Hardt var aldrig kyrkopolitiken utan endast Guds ords sanning och människors frälsning.

Forts. i nästa nr